



Mikołaj Turzyński

Uniwersytet Łódzki
Wydział Zarządzania
Katedra Rachunkowości
mikołaj.turzynski@wp.pl

W KIERUNKU JEDNOLITEGO UJMOWANIA LEASINGU W SPRAWOZDANIACH FINANSOWYCH: 65 LAT ZMIAN W STANDARDACH RACHUNKOWOŚCI

Streszczenie: Celem artykułu jest zbadanie zmian w podejściu do umów leasingu, reprezentowanym przez wiodące instytucje ustanawiające standardy, z uwzględnieniem specyfiki polskich regulacji. Podjęto próbę uzasadnienia tezy, iż podejście do ujmowania umów leasingu w sprawozdaniach finansowych ewoluje od wynikowego do bilansowego. Na potrzeby realizacji celu dokonano analizy: początkowych podejść do standaryzacji rachunkowości leasingu w USA, standaryzacji rachunkowości leasingu w aspekcie międzynarodowym oraz w Polsce. W celu uzasadnienia tezy zastosowano metodę analizy historycznej, obejmując badaniami lata 1949-2016. Badaniem objęto dokumenty publikowane przez międzynarodowe, amerykańskie i polskie instytucje stanowiące regulacje i standardy w obszarze umów leasingu.

Słowa kluczowe: leasing, standardy rachunkowości, historia regulacji rachunkowości.

Wprowadzenie

W styczniu 2016 r. Rada Międzynarodowych Standardów Rachunkowości (IASB) wydała MSSF 16 „Leasing”. Standard ten wprowadza rewolucyjne zmiany w rachunkowości jednej ze stron umowy leasingu – korzystającego, a zawarte w nim zapisy stanowią zwieńczenie dyskursu trwającego w środowisku naukowców, regulatorów i praktyków od wielu lat. Celem artykułu jest prześledzenie zmian zachodzących w podejściu do umów leasingu, reprezentowanym przez wiodące instytucje ustanawiające standardy, z uwzględnieniem specyfiki

polskich regulacji w tym obszarze. Dążąc do realizacji tak sformułowanego celu podjęto próbę uzasadnienia tezy, iż podejście do ujmowania umów leasingu w sprawozdaniach finansowych ewoluuje od wynikowego do bilansowego. Na potrzeby realizacji celu dokonano analizy:

- początkowych podejść do standaryzacji rachunkowości leasingu stosowanych w USA,
- kształtowania się procesu standaryzacji rachunkowości w obszarze leasingu w aspekcie międzynarodowym, z uwzględnieniem konwergencji MSSF ze standardami obowiązującymi w USA,
- standaryzacji rachunkowości w zakresie umów o używanie aktywów w Polsce.

Aby uzasadnić tezę zastosowano metodę analizy historycznej, obejmując badaniami lata 1949-2016. Przedmiotem badania były dokumenty publikowane przez międzynarodowe, amerykańskie i polskie instytucje stanowiące regulacje i standardy w obszarze umów leasingu.

1. Początki stanowienia standardów rachunkowości w zakresie umów leasingu – przypadek Stanów Zjednoczonych

Początki stanowienia standardów rachunkowości w obszarze leasingu w USA przypadają na 1949 r. Wtedy to Komitet ds. Procedur Rachunkowości wydał *Biuletyn prac badawczych w rachunkowości (Accounting Research Bulletin – ARB)* nr 38 [Committee on Accounting Procedure, 1949], który potem został zawarty jako rozdział 14 w ARB nr 43 [Committee on Accounting Procedure, 1953]. Stwierdzono wówczas, że w przypadku, gdy umowa leasingu stanowi w rzeczywistości zakup, to przedmiot takiej umowy winien być ujęty w bilansie korzystającego (leasingobiorcy) w pozycji aktywów i – równolegle – zobowiązań. W 1964 r. Rada ds. Zasad Rachunkowości ustanowiła APB nr 5 *Ujęcie leasingu w sprawozdaniach finansowych leasingobiorców* [Accounting Principles Board, 1964], a w 1966 r. APB nr 7 *Rachunkowość leasingu w sprawozdaniach finansowych leasingodawców* [Accounting Principles Board, 1966a]. W dokumentach tych wyodrębniono definicje leasingu operacyjnego i finansowego oraz wskazały formuły kapitalizowania leasingu u stron umowy. Także w 1966 r. opublikowano *Omnibus Opinion* obejmującą problemy ujmowania leasingu w skonsolidowanych sprawozdaniach finansowych [Accounting Principles Board, 1966b]. W 1972 r. opublikowano standard *Accounting for Lease Transactions by Manufacturer or Dealer Lessors*. Zamiarem Rady było poszerzenie zakresu kapitalizacji leasingu. W 1973 r. opublikowano kolejny standard rachunkowości leasingu.

gobiorecy [Accounting Principles Board, 1973], który wymagał wykazywania opłat leasingowych zarówno w wartości niezdyskontowanej, jak i bieżącej. Regulacje zawarte w powyższych standardach były krytykowane przez Komisję Papierów Wartościowych (SEC) w Stanach Zjednoczonych. W 1973 r. SEC opublikowała *Reporting Leases in Financial Statements of Lessees* [SEC Accounting Series Rel. Vol. 147], dotyczący w znacznej mierze kwestii leasingu finansowego, w którym zalecała ujawnianie nieskapitalizowanych opłat z tytułu leasingu finansowego. Po opublikowaniu w 1974 r. dokumentu *FASB Discussion Memorandum: An Analysis of Issues Related to Accounting for Leases* Rada Standardów Rachunkowości Finansowej (Financial Accounting Standards Board – FASB) opracowała i wydała w 1976 r. *Wytyczne Standardów Rachunkowości Finansowej nr 13* [Financial Accounting Standards Board, 1976]. W dokumencie tym stwierdzono, że musi być spełniony przynajmniej jeden ze wskazanych warunków, aby daną umowę leasingu można było skapitalizować w sprawozdaniu leasingobiorecy [Turzyński, 2012, s. 175-177].

2. Standaryzacja rachunkowości umów leasingu w aspekcie międzynarodowym

W 1982 r. opublikowano MSR 17 „Leasing”. Zalecono w nim stosowanie zasady przewagi treści ekonomicznej nad formą prawną przy identyfikacji określonych rodzajów umów leasingowych zbliżonych charakterem do zwykłego nabycia składnika aktywów. Umowy o takim charakterze określono jako leasing finansowy, pozostałe zaś jako leasing operacyjny. Klasyfikacja transakcji leasingowych opierała się na kryterium przenoszenia ryzyka i korzyści związanych z przedmiotem umowy. MSR 17 został nieznacznie przekształcony w 1994 r. i dopiero w 1997 r. przeprowadzono gruntowną aktualizację standardu, wprowadzając zmiany dotyczące m.in. definicji umowy leasingu, klasyfikacji umów, ujmowania opłat warunkowych. Kolejna modyfikacja MSR 17 miała miejsce w 2003 r. i dotyczyła m.in. klasyfikacji leasingu nieruchomości oraz eliminacji alternatywnych podejść w zakresie początkowych kosztów bezpośrednich. W 1996 r. grupa G4+1 opublikowała raport specjalny autorstwa McGregora *Accounting for Leases: A New Approach – Recognition by Lessees of Assets and Liabilities under Lease Contracts*, analizujący wady standardu rachunkowości dotyczącego leasingu. W raporcie stwierdzono, iż rozróżnienie między leasingiem operacyjnym a finansowym ma dla korzystającego charakter nadmiernie uznaniowy, a zasadniczą wadą standardu jest brak możliwości ujmowania

w bilansie korzystającego aktywów i zobowiązań z tytułu leasingu operacyjnego. W 2000 r. opublikowano *Leases: Implementation of a New Approach*, proponując, aby wartość godziwa praw i obowiązków przenoszonych przez transakcję leasingu być mierzona wartością godziwą opłat wnoszonych przez leasingobiorcę. Podstawowym efektem nowego podejścia miało być to, że aktywa i zobowiązania wykazywane przez korzystającego będą przyjmować różne wartości zależnie od charakteru umowy leasingu. W 2001 r. opublikowano *Comments Letters on: G4+1 Position Paper: Leases: Implementation of a New Approach*. Respondenci podkreślali, iż dotychczasowa klasyfikacja leasingu winna być zastąpiona przez jednolite podejście. Umożliwiłoby to zwiększenie porównywalności sprawozdań finansowych i pozwoliło na uniknięcie wykazywania leasingu finansowego jako operacyjnego w celu zmniejszenia kwot zobowiązań [Turzyński, 2012, s. 178-179].

IASB (International Accounting Standards Board) wraz z FASB (Financial Accounting Standards Board) w 2009 r. rozpoczęły wspólny projekt w ramach konwergencji mający na celu podniesienie jakości ujmowania leasingu w sprawozdaniach finansowych na podstawie MSSF i US GAAP. W 2009 r. opublikowano *Discussion Paper „Leases. Preliminary Views”* wskazujący, że z umową leasingu wiąże się przekazanie praw i przyjęcie obowiązków, spełniające warunki odpowiednio aktywów i zobowiązań. Konsekwencją tego podejścia ma być opracowanie nowego modelu rachunkowości leasingu, uwzględniającego prawo do użytkowania przedmiotu umowy. W 2010 r. opublikowano kolejny projekt zmian MSR 17 [*Exposure Draft Leases*, 2010]. W ramach tego projektu zaproponowano, aby finansujący i korzystający stosowali „model prawa użytkowania” na potrzeby ujmowania wszystkich rodzajów leasingu, tzn. dotychczasowego leasingu finansowego i operacyjnego. W myśl projektu:

- korzystający winien ujmować aktywa z tytułu prawa do użytkowania przedmiotu leasingu oraz zobowiązania z tytułu opłat leasingowych;
- finansujący winien ujmować składnik aktywów z tytułu praw do otrzymywania opłat leasingowych oraz, w zależności od narażenia na ryzyko i możliwości uzyskiwania korzyści związanych z przedmiotem umowy, ujmować zobowiązanie z tytułu leasingu i jednocześnie składnik aktywów (tzw. podejście oparte na obowiązku realizacji umowy) lub zaprzestać ujmowania praw do przedmiotu umowy przenoszonych na korzystającego i nadal ujmować wartość końcową aktywów, odzwierciedlającą jego prawa do przedmiotu umowy na koniec okresu leasingu (tzw. podejście oparte na zaprzestaniu ujmowania).

Respondenci, przekazując uwagi do *Exposure Draft Leases* z 2010 r., stosunkowo zgodnie wskazywali, że zasadne jest podejście, zgodnie z którym ko-

rzystający winni ujmować aktywa i zobowiązania wynikające z umowy leasingu. Inaczej – w opinii osób zgłaszających uwagi – była postrzegana kwestia wpływu modelu praw do użytkowania na wynik finansowy korzystającego. Wpływ ten obejmuje ujmowanie dwóch odrębnych pozycji kosztów w rachunku zysków i strat oraz innych całkowitych dochodów, mianowicie amortyzacji aktywów i odsetek związanych z zobowiązaniem z tytułu leasingu. Część respondentów wspierała identyfikację dwóch odrębnych pozycji kosztowych, przyjmując że leasing stanowi źródło finansowania dla leasingobiorcy. Inni natomiast nie popierali tego podejścia, wskazując, że nie odzwierciedla ono treści ekonomicznej wszystkich transakcji leasingowych (np. w przypadku krótkoterminowego leasingu nieruchomości). Wielu respondentów nie zgodziło się z propozycjami dotyczącymi rachunkowości finansującego, pisząc że podwójny (dualny) model rachunkowości zaproponowany dla finansujących nie był zgodny z pojedynczym modelem rachunkowości sugerowanym dla korzystających. Większość respondentów była zaniepokojona kosztownością i złożonością wdrażania rozwiązań, w szczególności propozycją dotyczącą pomiaru zobowiązań u korzystających i należności u finansujących. Niektórzy wątpili, czy opłaty leasingowe, które byłyby dokonywane w trakcie opcjonalnego okresu przedłużenia umowy, spełniają definicję aktywów (dla finansującego) lub zobowiązania (dla korzystającego). Inni sugerowali, że byłoby trudno w wielu przypadkach oszacować zmienne opłaty leasingowe, jeżeli ich wysokość zależy od przyszłej sprzedaży lub stopnia wykorzystania przedmiotu leasingu i że takie szacunki byłyby obciążone wysokim stopniem niepewności. Liczni respondenci byli również zaniepokojeni proponowanym zakresem regulacji, zauważając, że proponowana definicja leasingu może obejmować kontrakty, które uważane są za usługi, a nie za umowy leasingu. Rozpatrując informacje otrzymane jako uwagi do *Exposure Draft* z 2010 r., postanowiono opracować poprawiony model rachunkowości leasingu, w ramach którego będą zidentyfikowane dwa rodzaje leasingu oraz określone odmienne wymagania dla tych rodzajów. W konsekwencji w maju 2013 r. opublikowano drugi *Exposure Draft Lease*. W projekcie tym zaproponowano:

- a) dla korzystających – uproszczone rozwiązania dotyczące pomiaru i podejścia do ujmowania i wyceny:
 - w przypadku umów leasingu, w których oczekuje się, że korzystający zużywa więcej niż nieznaczną ilość korzyści ekonomicznych wbudowanych w przedmiot umowy, może on zastosować podejście podobne do zaproponowanego w projekcie z 2010 r., czyli ujęcia kosztów amortyzacji prawa do użytkowania oraz odsetek od zobowiązań leasingowych oddzielnie w rachunku zysków i strat,

- w przypadku umów leasingu, w których oczekuje się, że korzystający zużyje tylko nieznaczną ilość korzyści ekonomicznych przypisanych do przedmiotu umowy, ujmuje on jeden typ kosztów leasingu (odzwierciedlający przede wszystkim opłatę za używanie przedmiotu umowy),
- b) dla finansujących – dualne podejście do ujmowania i wyceny aktywów przekazanych jako przedmiot umowy leasingu:
 - w przypadku umów, w których oczekuje się zużycia więcej niż nieznacznej części korzyści ekonomicznych przypisanych do przedmiotu umowy, finansujący powinien wykazywać udział rezydualny w przedmiocie umowy odrębnie od należności od korzystającego,
 - w innych umowach leasingu finansujący ma ujmować aktywa będące przedmiotem umowy, podobnie jak ma to miejsce w rozwiązaniach dotyczących leasingu operacyjnego zawartych w MSR 17.

W uwagach dotyczących *Exposure Draft* z 2013 r. wskazywano, że:

- a) podobnie, jak w przypadku projektu z 2010 r. zasadne jest ujmowanie aktywów w postaci prawa do użytkowania i zobowiązania z tytułu leasingu przez korzystającego dla wszystkich umów leasingu o okresie trwania ponad 12 miesięcy,
- b) istnieją jednak obawy dotyczące proponowanego modelu rachunkowości korzystającego; część respondentów była zdania, że poprzedni model rachunkowości korzystającego nie powinien być całkowicie zmieniany lub też braki w tym modelu mogą być usunięte poprzez zwiększenie wymogów dotyczących ujawnień,
- c) propozycje pomiaru stanowią znaczącą poprawę w stosunku do rozwiązań zawartych w projekcie z 2010 r. zwłaszcza w odniesieniu do uproszczeń w zakresie zmiennych opłat leasingowych oraz płatności w ramach opcji odnowienia i opcji zakupu,
- d) większość zainteresowanych stron nie zgadza się z proponowanym modelem rachunkowości finansującego, przyjmując, że poprzedni model zawarty w MSR 17 nie był obciążony istotnymi błędami i nie powinien być zmieniany.

Uwzględniając informacje otrzymane w odpowiedzi na propozycje zawarte w projektach z 2010 r. i 2013 r., obie Rady (IASB i FASB) wspólnie przyjęły, że korzystający winien ujmować prawo użytkowania aktywa i zobowiązania z tytułu leasingu do wszystkich umów leasingu (z nielicznymi wyjątkami). Natomiast w zakresie wyboru modelu rozpoznawania kosztów Rady zdecydowały się zająć odmienne stanowiska:

- RMSR (IASB) przyjęła pojedynczy model rachunkowości korzystającego, zgodnie z którym traktuje on wszystkie rodzaje leasingu jako źródło finansowania;

- FASB uwzględniła dualny model ujmowania kosztów korzystającego, zachowując klasyfikację leasingu zbliżoną do poprzednich wymagań US GAAP (tzn. rozróżniając leasing operacyjny i kapitałowy).

W 2016 r. opublikowano nowy MSSF 16 „Leasing”, którego regulacje mają być stosowane do sprawozdań finansowych za okresy sprawozdawcze rozpoczynające się od 1 stycznia 2019 r. W treści MSSF 16 uwzględniono wiele uwag zgłoszonych przez zainteresowane strony na temat kosztowności i złożoności rozwiązań rachunkowości zawartych w projektach z 2010 r. i 2013 r. Oprócz wyboru jednolitego modelu rachunkowości korzystającego (który dla tej strony umowy usuwa potrzebę klasyfikowania leasingu) i decyzji o zaadoptowaniu większości regulacji rachunkowości finansującego zawartych w MSR 17, RMSR postanowiła:

- a) zezwolić korzystającym na odstąpienie od wymogu ujmowania aktywów i zobowiązań dotyczących leasingu krótkoterminowego (o okresie trwania poniżej jednego roku) i leasingu, którego przedmiotem są aktywa o niskiej wartości,
- b) przyjąć, że jednostka może stosować MSSF 16 na poziomie całego portfela umów w odniesieniu do kontraktów o podobnej charakterystyce,
- c) uprościć wymagania dotyczące wyceny zobowiązań leasingowych, w szczególności w zakresie zmiennych opłat leasingowych, płatności w opcjonalnych okresach oraz przeszacowania zobowiązań leasingowych,
- d) ograniczyć wymagania w obszarze oddzielania elementów leasingu i nieleasingowych elementów umowy.

3. Standaryzacja rachunkowości w zakresie umów o używanie aktywów w Polsce

Na początku lat 90. ubiegłego wieku regulacje leasingu były zdominowane przez przepisy podatkowe, co wynikało z traktowania tej umowy jako łatwo dostępnej tarczy podatkowej towarzyszącej transformacji gospodarczej. W październiku 1999 r. został po raz pierwszy opublikowany projekt standardu rachunkowości leasingu [*Projekt Standardu Rachunkowości Leasing*, 2000]. Projekt ten nie przewidywał istotnych różnic w stosunku do regulacji MSR 17 w zakresie ujmowania umów leasingu. Z punktu widzenia regulacji leasingu zasadniczy charakter miała wprowadzona w 2000 r. nowelizacja ustawy o rachunkowości, która zapewniła podział umów leasingu na finansowe i operacyjne. Nowelizacja ustawy o rachunkowości wprowadziła także uproszczenie, w myśl którego korzystający, których sprawozdania finansowe nie były objęte obowiąz-

kiem badania przez biegłego rewidenta, mogli stosować zasady klasyfikacji i ujęcia umów leasingu w księgach rachunkowych i sprawozdaniach finansowych zgodnie z przepisami zawartymi w prawie podatkowym. W 2007 r. Komitet Standardów Rachunkowości przyjął Krajowy Standard Rachunkowości nr 5 „Leasing, najem i dzierżawa”. W 2011 r. przygotowano nowelizację KSR nr 5 „Leasing, najem i dzierżawa”. Wprowadzone do KSR nr 5 zmiany nadają temu standardowi bardziej wyczerpujący charakter, zapewniając objęcie wyjaśnieniami całokształtu umów najmu, dzierżawy i leasingu. W 2015 r. ustawodawca wprowadził nowelizację ustawy o rachunkowości znacząco poszerzającą grupę jednostek gospodarczych uprawnionych do wynikowego – podatkowego – ujmowania w sprawozdaniach finansowych umów leasingu.

Podsumowanie

Przeprowadzona w artykule analiza wskazuje, że w okresie od 1949 r. do 2016 r. uwidaczniała się tendencja stopniowego zastępowania podejścia wynikowego i wynikowo-bilansowego podejściem *stricte* bilansowym. Dla pierwszych dwóch podejść charakterystyczny jest podwójny (dualny) model rachunkowości leasingu (wiążący się z rozróżnianiem do celów rachunkowości leasingu operacyjnego i finansowego), dla podejścia bilansowego – pojedynczy model rachunkowości (oznaczający *de facto* rozróżnianie tylko jednego rodzaju leasingu), przewidziany przez MSSFF 16 do stosowania przez korzystających od 2019 r.

Literatura

- Accounting Principles Board (1964), *Reporting of Leases in the Financial Statements of Lessees*, Accounting Principles Board Opinion, No. 5.
- Accounting Principles Board (1966a), *Accounting for Leases in the Financial Statements of Lessors*, Accounting Principles Board Opinion, No. 7.
- Accounting Principles Board (1966b), *Omnibus Opinion*, Accounting Principles Board Opinion, No. 10.
- Accounting Principles Board (1972), *Accounting for Lease Transactions by Manufacturer or Dealer Lessors*, Accounting Principles Board Opinion, No. 27.
- Accounting Principles Board (1973), *Disclosure of Lease Commitments by Lessees*, Accounting Principles Board Opinion, No. 31.
- Basis for Conclusions International Financial Reporting Standard (2016), IFRS 16 Leases, IASB, IFRS.

- Comment Letters on: G4+1 Position Paper (2001), *Leases: Implementation of a New Approach*, International Accounting Standards Committee.
- Committee on Accounting Procedure (1949), *Disclosure of Long-Term Leases in Financial Statements of Lessees*, *Accounting Research Bulletin*, No. 38.
- Committee on Accounting Procedure (1953), *Restatement and Revision of Accounting Research Bulletins*, *Accounting Research Bulletin*, No. 43.
- Discussion Paper* (2009), *Leases, Preliminary Views*, IASB.
- Exposure Draft* (2010), *Leases*, IFRS.
- Exposure Draft* (2013), *Leases*, IFRS.
- Financial Accounting Standards Board (1974), *FASB Discussion Memorandum: An Analysis of Issues Related to Accounting for Leases*.
- Financial Accounting Standards Board (1976), *Accounting for Leases*, Statement of Financial Accounting Standards, No. 13.
- G4+1 (1996), *Accounting for Leases: A New Approach – Recognition by Lessees of Assets and Liabilities under Lease Contracts*.
- G4+1 Position Paper (2000), *Leases: Implementation of a New Approach*, International Accounting Standards Committee.
- International Financial Reporting Standard (2016), IFRS 16 „Leases”, IFRS Foundation.
- Komitet Standardów Rachunkowości (2000), *Projekt Standardu Rachunkowości LEASING*, Fundacja Rozwoju Standardów Rynku Kapitałowego, Warszawa.
- McGregor W. (1996), *Accounting for Leases: A new Approach – Recognition by Lessees of Assets and Liabilities Arising under Lease Contracts*, FASB Financial Accounting Series – Special Report.
- Międzynarodowy Standard Rachunkowości nr 17 „Leasing” (2014), Międzynarodowe Standardy Sprawozdawczości Finansowej, Warszawa, Londyn.
- SEC Accounting Series Release Vol. 147 (1973), Notice of Adoption of Amendments to Regulation S-X Requiring Improved Disclosure of Leases.
- Turzyński (2012), *Umowy o używanie aktywów w świetle historyczno-teoretycznego dyskursu rachunkowości*, Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź.
- Uchwała nr 16/11 Komitetu Standardów Rachunkowości z dnia 13.12.2011 r. w sprawie przyjęcia znowelizowanego Krajowego Standardu Rachunkowości nr 5 „Leasing, najem i dzierżawa”. Dz. Urz. MF. 2011, nr 9, poz. 52.
- Ustawa z 29.09.1994 r. o rachunkowości. Dz.U. 2013, poz. 330 z późn. zm.

**TOWARDS UNIFORM RECOGNITION OF THE LEASE
IN THE FINANCIAL STATEMENTS:
65 YEARS OF CHANGES IN ACCOUNTING STANDARDS**

Summary: The aim of this article is to examine changes in the approach to leasing, represented by leading institutions establishing standards, taking into account the specifics of Polish regulations. We attempted to justify the thesis that the approach to the accounting for leases in the financial statements has evolved from the recognition in the income statement for recognition in the balance sheet. For the purpose of achieving the analysis: the initial approach to the standardization of lease accounting in the US, accounting standardization process in the area of leasing in an international context standardization of accounting for contracts for the use of assets in Poland. In order to justify the thesis uses the method of historical analysis, including study years 1949-2016. The study included documents published by international, US and Polish institutions.

Keywords: leasing, accounting standards, accounting regulations history.